

Społeczna partycypacja w planowaniu budowy zbiorników retencyjnych w Polsce – ocena podejścia ludzi do kwestii przesiedleń

Social participation in planning the construction of retention reservoirs in Poland – assessment of people's approach to resettlement

mgr inż. Maksymilian Połomski (ORCID: 0000-0001-6577-737X), doktorant 6 edycji programu Doktorat Wdrożeniowy – Ministerstwo Edukacji i Nauki, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, PGW Wody Polskie (RZGW we Wrocławiu), prof. dr hab. inż. Mirosław Wiatkowski (ORCID: 0000-0002-5155-0593), Instytut Inżynierii Środowiska, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

DOI 10.5604/01.3001.0053.6995

Streszczenie: Kwestia przesiedleń pod inwestycje rozwoju gospodarczego jest zagadnieniem złożonym i wzbudza wiele emocji, zwłaszcza u osób, które znalazły się w strefie bezpośredniego oddziaływania danego przedsięwzięcia. Celem artykułu jest przedstawienie społecznej specyfiki regionów, na których planowano lub zrealizowano budowę zbiorników retencyjnych, oraz przeprowadzenie w tych regionach badań ankietowych mających zobrazować: wpływ przesiedlenia na status materialny i komfort psychiczny, znajomość praw i przywilejów wśród ankietowanych, występowanie okoliczności korzystnie wpływających na możliwość przesiedlenia, ogólne postrzeganie inwestycji dotyczących budowy zbiorników retencyjnych. Szczególną uwagę poświęcono zbiornikowi Racibórz Dolny w gminie Lubomia oraz zbiornikom rozważanym do budowy w gminach Radków i Międzyzlesie.

Słowa kluczowe: zbiorniki retencyjne, zrównoważone budownictwo hydrotechniczne, badania społeczne, przesiedlenia

Abstract: The issue of resettlement for economic development investments is a complex issue and evokes a lot of emotions, especially among people who have found themselves in the zone of direct impact of a given project. The aim of the article is to present the social specificity of the regions where the construction of retention reservoirs was planned or implemented, and to conduct surveys in these regions to illustrate: the impact of resettlement on the material status and psychological comfort, knowledge of rights and privileges among the respondents, the existence of circumstances favorably influencing the possibility of resettlement, the general perception of investments related to the construction of retention reservoirs. Particular attention was paid to the Racibórz Dolny reservoir in the Lubomia commune and to the reservoirs considered for construction in the Radków and Międzyzlesie communes.

Keywords: retention reservoirs, sustainable hydrotechnical construction, social research, resettlement .

1. Wprowadzenie

Zbiorniki retencyjne są obiektami, których powstanie często może się wiązać z pozyskiwaniem nieruchomości, na których znajduje się zabudowa mieszkalna. Ekstremalnym przypadkiem takiej inwestycji pochodzącym z drugiej dekady XXI wieku jest budowa Zapory Trzech Przełomów na rzece Jangcy w Chinach, gdzie stworzenie strefy zalewu o powierzchni ponad 1000 km² spowodowało konieczność przesiedlenia ok. 1,13 mln ludzi [1]. Choć na terenie Polski nigdy nie doszło do realizacji przedsięwzięcia o takiej skali, to nawet mniejsze projekty często spotykają się z poszerzoną dyskusją wśród mieszkańców, społeczeństwa i instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie inwestycji, co może

ostatecznie powodować znaczące opóźnienia w ich implementacji lub całkowite zawieszenie działań.

2. Przegląd literatury i regulacji prawnych

W czasie publikacji niniejszego artykułu na etapie planowania jest budowa Centralnego Portu Komunikacyjnego, a ustaleniom podlegają warianty tras kolejowych łączących poszczególne regiony kraju. Wybór jednego z wariantów zakładającego zajęcie oraz wyburzenie ponad 500 domów m.in. na terenie Mikołowa (woj. śląskie) spowodował protest mieszkańców, w którym jednym z haseł było niezadowolenie z niewystarczających działań w zakresie konsultacji społecznych, co jest sprzeczne

z upubliczonymi deklaracjami inwestora o dużym zaangażowaniu w tym sektorze [2]. Nawet w przypadku ogólnego powodzenia konsultacji społecznych, które spełniają oczekiwania większości osób przesiedlanych, spodziewać się należy, iż pozostaną jednostki nieusatisfakcjonowane lub uszkodzone. Przykładem jest budowa zbiornika Świnna Poręba na rzece Skawie, przy okazji której wywłaszczono ok. 400 gospodarstw domowych, jednakże jeszcze przed samym napełnieniem obiektu mała grupa osób pozostawała w swoich mieszkaniach, nie chcąc ich opuścić ze względów sentymentalnych lub subiektywnego poczucia niesprawiedliwości. Choć budowa oznaczała trudne chwile dla niektórych osób, zbiornik Świnna Poręba ma istotne znaczenie strategiczne dla rozwoju regionu, a jego powstanie zabezpieczyło przed powodzią m.in. miasta Wadowice i Kraków [3]. W przypadku powstania tego typu obiektów zazwyczaj nie jest możliwa jednomyślna akceptacja i całkowite uniknięcie negatywnego oddziaływania społecznego. Konieczne jest jednak określenie jego skali, a także stworzenie bilansu strat (kosztów) i korzyści, co zazwyczaj sprowadza się do mierzalnych parametrów ekonomicznych [4].

W prawie polskim istnieją akty normatywne związane z nabywaniem praw do nieruchomości, z których wymienić należy Konstytucję RP, kodeks cywilny, specustawę powodziową i drogową, a także ustawę o gospodarce nieruchomościami. Ponadto ze względu na specyficzny charakter każdej inwestycji oraz wymogi zewnętrznych instytucji współfinansujących na etapie planowania powstają osobne dokumenty regulujące kwestie pozyskiwania nieruchomości i przesiedleń. Szczególny nacisk na aspekty społeczne położony jest przez Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju (Bank Światowy), który uczestniczył w finansowaniu projektów, jakim poświęcono dalszą część artykułu, tj. Budowa Zbiornika Przeciwpowodziowego Racibórz Dolny na rzece Odrze w województwie śląskim oraz Projekt Ochrony Przeciwpowodziowej w Dorzeczu Odry i Wisły, komponent 2 „Ochrona przed powodzią Kotliny Kłodzkiej”. Jednym z elementów Polityki Operacyjnej (z ang. OP – *Operational Policies*) Banku Światowego jest część 4.12 (przymusowe przesiedlenia), która wskazuje na takie obowiązki inwestora, jak minimalizacja negatywnego oddziaływania, uwzględnienie partycypacji przesiedleńców w korzyściach wynikających z projektu, techniczne oraz psychologiczne wsparcie ich w okresie przejściowym, rekompensatę za utratę przychodów, dopuszczenie ludzi do monitorowania procesu ich przesiedlenia itp. [5]. Uwzględnienie zewnętrznych wytycznych Banku Światowego w procesie inwestycyjnym powoduje pewne niespójności z prawem polskim, jak np. podejście do wypłaty odszkodowania dla osób nieposiadających tytułu prawnego do gruntu, specyficzne traktowanie grup szczególnie wrażliwych, wypłata odszkodowania przed fizycznym zajęciem terenu, a także konieczność przygotowania studium

socjoekonomicznego i podlegającego monitoringowi Planu Pozyskania Nieruchomości i Przesiedleń. W przypadku wspomnianych wcześniej projektów przeciwpowodziowych zastosowano się do stwierdzeń OP 4.12 lub przyjęto rozwiązania pośrednie [6, 7].

Mimo istotnego znaczenia społeczno-gospodarczego inwestycji hydrotechnicznych i powstawania zbiorników retencyjnych [8, 9], zarówno w Polsce jak i innych częściach świata te przedsięwzięcia nie zawsze spotykają się z aprobatą lokalnych społeczności [10]. Kwestią otwartą pozostaje – jakie czynniki mają kluczowy wpływ na postrzeganie celowości inwestycji, jak zmienia się ono w czasie, a także czy w ramach zrównoważonego budownictwa możliwe jest wdrożenie na tyle kompleksowej formy konsultacji i działań społecznych, których przebieg oraz efekt spełniałyby oczekiwania zdecydowanej większości interesariuszy.

3. Materiały i metody

3.1. Gmina Lubomia

Gmina Lubomia to gmina wiejska znajdująca się w woj. śląskim, o populacji sięgającej niecałe 8 tys. mieszkańców. Znajduje się ona w sąsiedztwie zbiornika Racibórz Dolny, oddanego do użytkowania w 2020 r., i którego ok. 40% powierzchni znajduje się bezpośrednio w obszarze gminy, co zobrazowano na rysunku 1. Budowa wspomnianego zbiornika miała kluczowe znaczenie strategiczne dla ochrony przeciwpowodziowej kraju, zabezpieczając dolinę rzeki Odry, w tym szereg dużych aglomeracji miejskich na odcinku od Raciborza aż do Wrocławia.

W trakcie studiów przedprojektowych określono lokalizację zapory i obszar zalewu, na którego terenie zidentyfikowano dwie wsie – Nieboczowy i Ligota Tworkowska, mające w tym okresie ok. 700 stałych mieszkańców, przy czym już rok po powodzi z 1997 roku rozpoczęto wśród

Rys. 1. Lokalizacja zbiornika Racibórz Dolny w gminie Lubomia

Tabela 1. Zbiorniki objęte studium wykonalności pod zadanie „Ochrona przed powodzią Kotliny Kłodzkiej”

Zbiornik	Rzeka	Gmina	Status na dzień publikacji
Boboszków	Nysa Kłodzka	Międzylesie	W realizacji
Nagodzice	Nysa Kłodzka	Międzylesie	Zrezygnowano
Roztoki Bystrzyckie	Goworówka	Międzylesie	Zrealizowano
Krosnowice	Duna	Kłodzko	Zrealizowano
Szalejów Górny	Bystrzyca Dusznicka	Kłodzko	W realizacji
Goszów	Biała Łądecka	Stronie Śląskie	Zrezygnowano
Bolesławów	Morwa	Stronie Śląskie	Zrezygnowano
Tłumaczów	Ścinawka	Radków	Zrezygnowano
Sarny	Włodzica	Radków	Zrezygnowano

Rys. 2. Rozważane i istniejące lokalizacje zbiorników w gminach Międzylesie i Radków

nich badania socjologiczne oraz dialog w zakresie implementacji projektu zbiornika, co w pierwszym odruchu spotkało się z dezaprobatą oraz silnym i zorganizowanym oporem, w ramach którego powstało także Stowarzyszenie Obrony Wsi Nieboczowy i Ligota Tworkowska. W przeprowadzonej w 2002 roku ankiecie, w której uzyskano odpowiedzi z 70% gospodarstw domowych, dobrowolną zgodę na przesiedlenie wyraziło 42,2% mieszkańców. Nastroje we wsiach uległy zmianie po licznych spotkaniach, a także powołaniu Stowarzyszenia na Rzecz Odtworzenia i Rozwoju Wsi Nieboczowy i określeniu planów stworzenia nowej zabudowy dla przesiedlanych mieszkańców w odległości ok. 7 km w linii prostej od pierwotnej lokalizacji [6].

3.2. Gmina Radków i Międzylesie

Gminy Radków i Międzylesie znajdują się na Ziemi Kłodzkiej, kolejno w jej północno-zachodniej części i na samym południu. Oba te obszary były brane pod uwagę w trakcie planowania do wdrożenia Projektu Ochrony Przeciwpowodziowej w Dorzeczu Odry i Wisły, komponent 2 „Ochrona przed powodzią Kotliny Kłodzkiej”. W opracowanym w 2009 roku studium wykonalności rozważono różne warianty ochrony czynnej i biernej, z czego jeden obejmował budowę dziesięciu suchych zbiorników (tab. 1), w tym trzech na terenie gminy Międzylesie i dwóch na terenie gminy Radków. Ostatecznie podjęto decyzje o powstaniu jedynie czterech z dziesięciu rozważanych obiektów, rezygnując całkowicie z działań w gminie Radków, a także limitując je do dwóch obiektów w gminie Międzylesie – Boboszków na Nysie Kłodzkiej i Roztoki Bystrzyckie na Goworówce.

Tabela 2. Liczba osób do przesiedlenia w wyniku realizacji zwiększenia retencji na terenie gmin Radków i Międzylesie [11]

Zbiornik	Osoby do przesiedlenia (szacunek)
Ścinawka Górna	480
Sarny	3
Nagodzice	170
Długopole Górne	390

Powstające zbiorniki już od momentu rozpoczęcia prac spotykały się z negatywnym odbiorem niektórych grup ludzi, co dotyczyło jednakże głównie kwestii środowiskowych, w mniejszym stopniu aspektów wywłaszczeń, które swoim oddziaływaniem objęły jedynie niewielką liczbę osób. Aktywizm społeczny wzmożł się w 2019 roku, gdy rozpoczęto działania informacyjne i konsultacje w sprawie analizy zwiększenia retencji powodziowej w Kotlinie Kłodzkiej, co stanowiłoby rozszerzenie realizowanego już w tym czasie zadania „Ochrona przed powodzią Kotliny Kłodzkiej”. W analizie tej założono powrót do koncepcji budowy zbiorników na rzece Włodzica i Ścinawka w gminie Radków oraz zbiorników Nagodzice i nierozważanego wcześniej Długopole Górne na rzece Nysa Kłodzka w gminie Międzylesie [11]. Ponieważ powstanie kolejnych zbiorników na terenie gmin Radków i Międzylesie powodowałoby konieczność przesiedleń większej liczby osób (co przedstawiono w tabeli 2), istotnym

Rys. 3. Wzór plakatu stosowany przez aktywistów [13]

argumentem w dyskusji nad wdrożeniem projektu dodatkowej retencji powodziowej były kwestie społeczne. Ogólny negatywny odbiór rozważanej inwestycji przez samorządy, mieszkańców i kampania aktywistów pod hasłem „NIE dla zbiorników na Ziemi Kłodzkiej” przyczyniły się do zawieszenia dalszych działań i negatywnej opinii wystosowanej przez potencjalnego inwestora – PGW Wody Polskie [12].

3.3. Badania ankietowe

Ze względu na odmienną specyfikę wydarzeń, jakie miały miejsce w przedmiocie planowania lub budowy zbiorników retencyjnych w gminach Lubomia oraz Radków i Międzylesie – w tych regionach przeprowadzono własne badania ankietowe przeznaczone dla osób, które:

- doświadczyły przesiedlenia,
- uniknęły lub nie były narażone na przesiedlenie.

Ankieta funkcjonowała jako formularz do uzupełnienia z wykorzystaniem internetu. Poniżej przedstawiono dokładną treść pytań.

1. Jaki jest Pana/Pani wiek?
2. Jakie jest Pana/Pani wykształcenie?
3. Jakie miasto lub region jest Pana/Pani miejscem zamieszkania?
4. Czy musiał Pan/Pani zmienić miejsce zamieszkania w wyniku realizacji inwestycji publicznej?

Dla przesiedlonych:

5. Czego dotyczyła inwestycja?
6. Czy został Pan/Pani właściwie poinformowany o planowanych działaniach związanych z budową?
7. Czy brał Pan/Pani aktywny udział w procesie planowania inwestycji, np. poprzez formalne wyrażenie swoich oczekiwań?
8. Czy Pana/Pani status materialny uległ zmianie po przesiedleniu?
9. Czy przesiedlenie istotnie wpłynęło na Pana/Pani komfort psychiczny?
10. Jak jest Pana/Pani ogólne podejście do zrealizowanej inwestycji?

Dla nieprzesiedlonych:

5. Czy kiedykolwiek pojawiły się plany realizacji inwestycji, która wiązałaby się z koniecznością Pana/Pani przesiedlenia?
6. Czy ma Pan/Pani świadomość, jakie prawa przysługują osobom przesiedlanym?
7. Czy świadomość istotnego i uzasadnionego znaczenia realizacji inwestycji wpłynęłaby na Pana/Pani podejście do konieczności przesiedlenia?
8. Czy świadomość poprawy statusu materialnego wpłynęłaby istotnie na Pana/Pani podejście do konieczności przesiedlenia?
9. Na jaką odległość od obecnego miejsca zamieszkania zgodziłby się Pan/Pani przesiedlić?
10. Jakie jest Pana/Pani ogólne podejście do budowy nowych zbiorników retencyjnych?

W celu skutecznej implementacji metody sondażu diagnostycznego [14, 15] i rozpowszechnienia ankiety wśród mieszkańców skierowano prośbę do władz gminy, sołtysów oraz lokalnie działających organizacji pozarządowych i firm. Wiadomość o ankiecie zamieszczono także w stosownych ogłoszeniach na portalach społecznościowych, wykonano papierowe ulotki z odnośnikiem do formularza i kodem QR, które rozwieszono na miejscowych tablicach informacyjnych, a ponadto przeprowadzono rozmowy z napotkanymi mieszkańcami.

4. Wyniki

Pomijając wypełnienie formularza wskazujące na niepoważne podejście do jego wypełnienia, sumarycznie uzyskano 212 istotnych odpowiedzi, z czego zdecydowana większość (ok. 90%) dotyczyła osób w grupie wiekowej między 30 a 60 lat. Ze znacznym prawdopodobieństwem można stwierdzić, iż takie osoby są właścicielami posiadanych przez siebie gospodarstw domowych lub co najmniej są w dużym stopniu za nie odpowiedzialne. Analizie poddano przede wszystkim 3 grupy osób:

- osoby przesiedlone do wsi Nieboczowy – 31 odpowiedzi,
- mieszkańcy gmin Radków i Międzylesie – 117 odpowiedzi,
- mieszkańcy gminy Lubomia – 64 odpowiedzi.

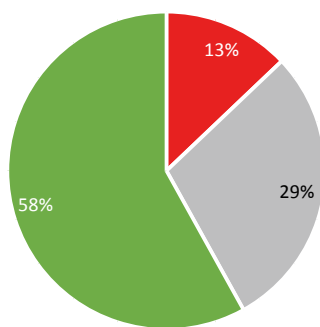
Wyniki przedstawiono na rysunkach 4–20.

4.1. Osoby przesiedlone do wsi Nieboczowy

Zauważyć należy, iż większość badanych z miejscowości Nieboczowy (58%) odpowiada, iż zostali właściwie poinformowani o planowanych działaniach związanych z budową zbiornika Racibórz Dolny, a jedynie 13% twierdzi odwrotnie. Wskazuje to na częściowe powodzenie konsultacji społecznych prowadzonych na etapie przygotowania inwestycji. Ponadto 39% badanych zadeklarowało, iż brało aktywny udział w procesie planowania, co potwierdza

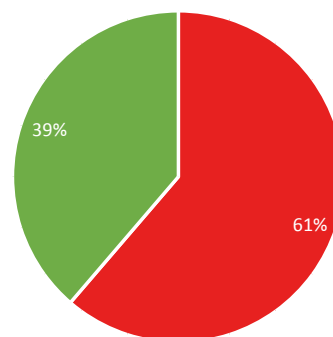
Rys. 4 i 5. Odpowiedzi na pytania 6 i 7 dla osób przesiedlonych

Czy został Pan/Pani właściwie poinformowany o planowanych działaniach związanych z budową?

■ Nie ■ Nie mam zdania ■ Tak

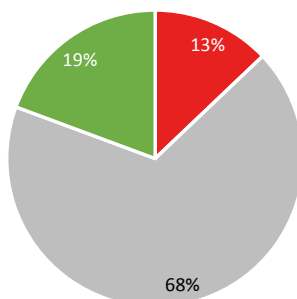
Czy brał Pan/Pani aktywny udział w procesie planowania inwestycji?

■ Nie ■ Tak

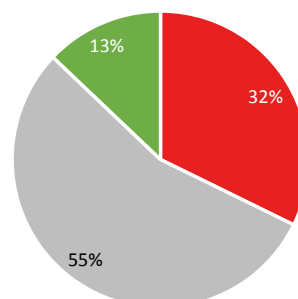
Rys. 6 i 7. Odpowiedzi na pytania 8 i 9 dla osób przesiedlonych

Czy Pana/Pani status materialny uległ zmianie po przesiedleniu?

■ Pogorszył się ■ Nie lub brak zdania ■ Poprawił się

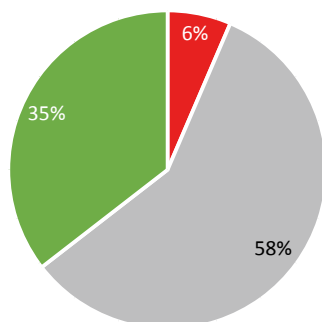
Czy przesiedlenie istotnie wpłynęło na Pana/Pani komfort psychiczny?

■ Pogorszył się ■ Nie lub brak zdania ■ Poprawił się

Rys. 8. Odpowiedzi na pytanie 10 dla osób przesiedlonych

Jakie jest Pana/Pani ogólne podejście do zrealizowanej inwestycji?

■ Negatywne ■ Nie mam zdania ■ Pozytywne

inwestycje negatywnie, przy czym dominowało podejście zachowawcze (58%) (rys. 4-8).

4.2. Mieszkańcy gmin Radków i Międzyzlesie

Większość pytaných nie spotkała się nigdy z zagrożeniem przesiedlenia (79,5%), na co wskazuje też bardzo mała grupa osób (11%) świadoma praw przysługujących osobom przesiedlonym. Pytania dotyczące czynników mających pozytywny wpływ na podejście do konieczności ewentualnego przesiedlenia wskazały, że jedynie 25,5% badanych uważa publiczne znaczenie inwestycji za istotny czynnik, a do znacznie większej liczby osób (45%) przemawia argument ewentualnej poprawy statusu materialnego.

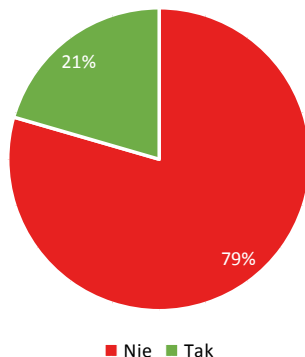
W gminach Radków i Międzyzlesie zdecydowana większość badanych (74%) wyraziła kategorię braku gotowości do dobrowolnego poddania się przesiedleniom. Istniała pewna grupa ludzi, którzy zakładają taką możliwość, jednakże dominuje tutaj potencjalna zgoda na zmianę miejsca zamieszkania w obszarze do 10 km. Wśród respondentów zidentyfikowano liczebnie podobne grupy ludzi deklarujących pozytywne i negatywne podejście do budowy nowych zbiorników retencyjnych, najczęściej przedstawiano jednak stanowisko zachowawcze świadczące o braku sprezyowanych poglądów (63%) (rys. 10-12).

wystąpienie w tym wypadku otwartego dialogu z osobami, których nieruchomości mieszkalne miały zostać wywłaszczone.

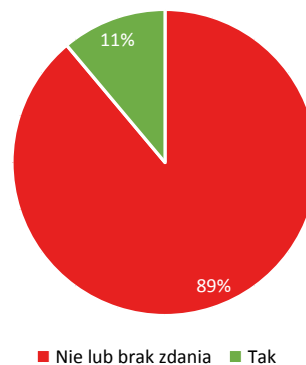
W subiektywnym odczuciu respondentów (68%) dominuje brak poprawy lub pogorszenia statusu materialnego, jednakże niemożliwa do zignorowania jest liczba osób deklarująca spadek komfortu psychicznego po przesiedleniu (32%). W ostatnim pytaniu dotyczącym podejścia do budowy zbiornika Racibórz Dolny jedynie 2 osoby oceniły

Rys. 9 i 10. Odpowiedzi na pytania 5 i 6 dla osób nie-przesiedlonych (gminy Radków i Międzyzlesie)

Czy kiedykolwiek pojawiły się plany inwestycji, która wiązałaby się z koniecznością Pana/Pani przesiedlenia?

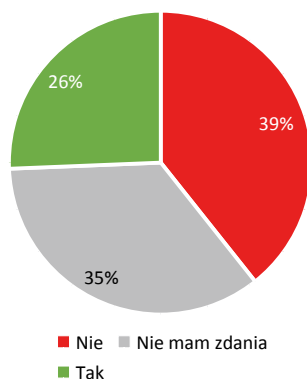

Czy ma Pan/Pani świadomość jakie prawa przysługują osobom przesiedlanym?

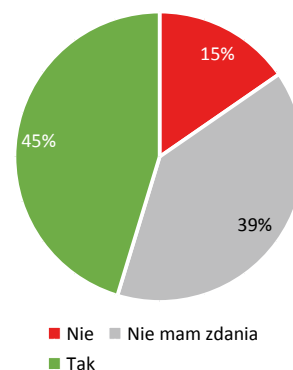

Rys. 11 i 12. Odpowiedzi na pytania 7 i 8 dla osób nieprzesiedlonych (gminy Radków i Międzyzlesie)

Czy świadomość znaczenia inwestycji wpłynęłaby pozytywnie na Pana/Pani podejście do przesiedlenia?

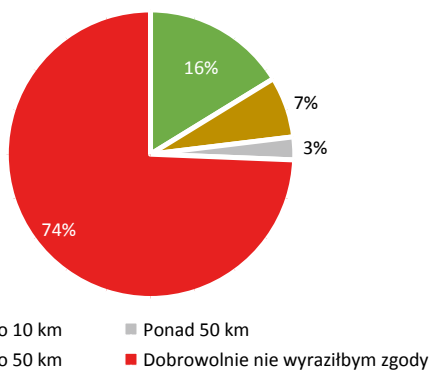

Czy świadomość poprawy statusu materialnego wpłynęłaby istotnie na Pana/Pani podejście do przesiedlenia?

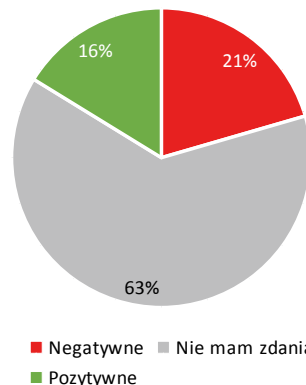

Rys. 13 i 14. Odpowiedzi na pytania 9 i 10 dla osób nieprzesiedlonych (gminy Radków i Międzyzlesie)

Na jaką odległość od obecnego miejsca zamieszkania zgodziłby się Pan/Pani przesiedlić?

Jakie jest Pana/Pani ogólne podejście do budowy nowych zbiorników retencyjnych?

4.3. Mieszkańcy gminy Lubomia

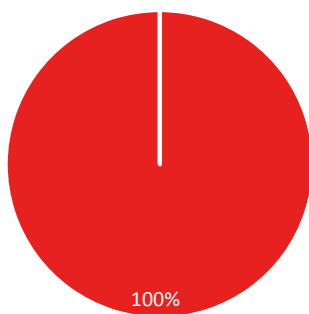
Ponieważ po zakończeniu budowy zbiornika Racibórz Dolny w gminie Lubomia nie planowano kolejnych dużych inwestycji – wśród respondentów nie było osób, które doświadczyły ryzyka konieczności przesiedlenia. Zidentyfikowano jednakże procentowo większą grupę osób deklarujących świadomość praw przysługujących osobom przesiedlonym, co może mieć związek z opisanymi wcześniej wydarzeniami jakie miały miejsce na terenie gminy.

Duża jest także liczba osób (47,5%), dla których świadomość istotnego znaczenia realizacji inwestycji miałaby ważny wpływ na podejście do przesiedlenia. Wciąż jednak kluczowe znaczenie miałaby tutaj poprawa statusu materialnego, gdzie jedynie 14% badanych odpowiedziało, że nie gra to dla nich roli.

Podobnie jak w przypadku gmin Radków i Międzyzlesie większość badanych (59%) wyraziła kategorię braku gotowości do dobrowolnego poddania się przesiedleniom,

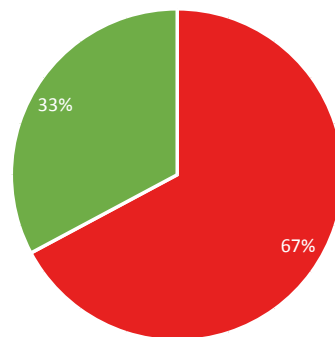
Rys. 15 i 16. Odpowiedzi na pytania 5 i 6 dla osób nieprzesiedlonych (gmina Lubomia)

Czy kiedykolwiek pojawiły się plany inwestycji, która wiązałaby się z koniecznością Pana/Pani przesiedlenia?

■ Nie ■ Tak

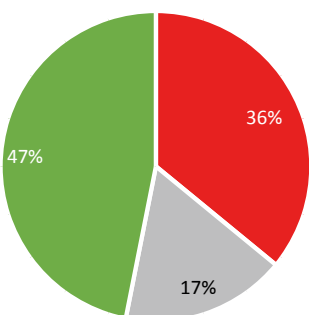
Czy ma Pan/Pani świadomość jakie prawa przysługują osobom przesiedlanym?

■ Nie lub brak zdania ■ Tak

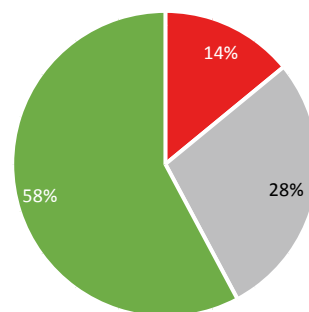
Rys. 17 i 18. Odpowiedzi na pytania 7 i 8 dla osób nieprzesiedlonych (gmina Lubomia)

Czy świadomość znaczenia inwestycji wpłynęłaby pozytywnie na Pana/Pani podejście do przesiedlenia?

■ Nie ■ Nie mam zdania
■ Tak

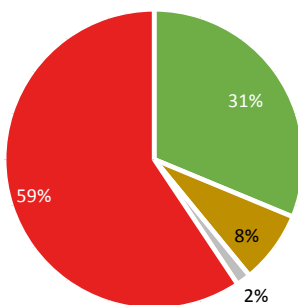
Czy świadomość poprawy statusu materialnego wpłynęłaby istotnie na Pana/Pani podejście do przesiedlenia?

■ Nie ■ Nie mam zdania
■ Tak

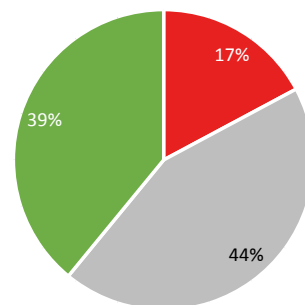
Rys. 19 i 20. Odpowiedzi na pytania 9 i 10 dla osób nieprzesiedlonych (gmina Lubomia)

Na jaką odległość od obecnego miejsca zamieszkania zgodziłby się Pan/Pani przesiedlić?

■ Do 10 km ■ Ponad 50 km
■ Do 50 km ■ Dobrowolnie nie wyraziłbym zgody

Jakie jest Pana/Pani ogólne podejście do budowy nowych zbiorników retencyjnych?

■ Negatywne ■ Nie mam zdania
■ Pozytywne

jednakże większa grupa (41%) mogłaby wyrazić na to zgodę, szczególnie w przypadku zmiany miejsca zamieszkania w obszarze do 10 km. Wśród ankietowanych więcej osób odniosło się pozytywnie (39%) do budowy nowych zbiorników retencyjnych, niż tych, którzy wskazali odmienne stanowisko (17%). Wciąż największą grupę stanowią jednak osoby nieposiadające zdania w tej kwestii (44%) (rys. 15-20).

5. Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań ankietowych dość jednoznacznie wynika, że osoby, które nie doświadczyły zjawiska przymusowych przesiedleń – nie posiadają świadomości o prawach, jakie przysługują ludziom zmuszonym do zmiany miejsca zamieszkania w wyniku realizacji inwestycji publicznej. Procentowo więcej osób świadomych tych

praw zidentyfikowano wśród mieszkańców gminy Lubomia, na co najprawdopodobniej miały wpływ głośnie medialnie wydarzenia dotyczące budowy nowej i nowoczesnej wsi Niebochowy dla przesiedleńców [6]. Powszechna niska znajomość kwestii prawnych nie powinna dziwić, w związku z czym właściwe podejście do informowania i dialogu z ludźmi na etapie planowania inwestycji jest kluczowe w celu uniknięcia społecznych niepokojów. W przypadku budowy zbiornika Racibórz Dolny polskie regulacje prawne uzupełnione o wytyczne Banku Światowego wymusiły podjęcie działań skutkujących ostatecznie poprawnym poziomem poinformowania wśród mieszkańców i możliwością ich aktywnego udziału w procesie inwestycyjnym.

W trakcie konsultacji społecznych inwestor powinien zwrócić uwagę na kwestię publicznego znaczenia inwestycji, która zdaniem dużej liczby zapytanych osób miałaby istotne znaczenie w ich podejściu do konieczności ewentualnego przesiedlenia (25,5% w gminach Radków i Międzyzlesie oraz 49% w gminie Lubomia). Ponadto zachowawcze odpowiedzi wszystkich badanych grup dotyczące znaczenia zbiorników retencyjnych wskazują na potrzebę rozwoju działań edukacyjnych w tym sektorze. Szczególnego podkreślenia wymaga jednak kwestia statusu materialnego osób przesiedlonych, która ostatecznie może mieć najistotniejszy wpływ na uzyskanie porozumienia inwestora z ludnością zamieszkującą teren potencjalnej inwestycji. W obu wspomnianych przypadkach liczba osób deklarujących pozytywne oddziaływanie czynnika znaczenia inwestycji i poprawy statusu materialnego jest większa w gminie Lubomia, co może mieć związek z ogólnym pozytywnym podejściem mieszkańców do budowy zbiornika Racibórz Dolny. Jego realizacja oznaczała dla mieszkańców nowe miejsca pracy związane z inwestycją i utrzymaniem obiektu, rozbudowę infrastruktury towarzyszącej, wzrost prestiżu regionu, a także znaczną redukcję zagrożenia powodziowego. Chociaż budowa zbiorników retencyjnych może powodować negatywne oddziaływanie w postaci likwidacji osadnictwa wiejskiego, zburzenia historycznej zabudowy lub utratę kulturalno-społecznej specyfiki regionu [4], należy stwierdzić, że nie miało to miejsca w przypadku gminy Lubomia, gdzie wielu zapytanych jej mieszkańców odnosi się pozytywnie do budowy nowych zbiorników (39%), co stanowi wynik o 23 punkty procentowe wyższy niż w badaniu przeprowadzonym wśród mieszkańców gmin Radków i Międzyzlesie.

Analizując oddziaływanie społeczne inwestycji nie powinno się ograniczać jedynie do danych kwantyfikowalnych, a rozważaniom należy poddać także wpływ na mentalny spokój przesiedlanych ludzi, który może ulec pogorszeniu niezależnie od braku lub poprawy statusu materialnego [16]. Wśród ankietowanych mieszkańców wsi Niebochowy jedynie 13% zadeklarowało spadek finansowej jakości życia, ale już 32% wskazało na pogorszenie komfortu

psychicznego. Ta kwestia może stanowić przedmiot osobnych badań i jest sygnałem do wdrożenia stosownych działań mających ograniczyć poziom długotrwałego stresu, jaki generują przesiedlenia szczególnie wrażliwych grup społecznych.

Kolejnym kluczowym czynnikiem, jaki należy wziąć pod uwagę, to odległość, na którą mieliby zostać przesiedleni ludzie zamieszkujący teren potencjalnej inwestycji. Badania przeprowadzone w Chinach wskazały, że najbardziej poszkodowane są osoby, które pozostały w swoich domach mimo zbyt bliskiego sąsiedztwa zbiornika oraz ludzie przesiedleni na znaczne odległości [17]. W tym samym badaniu stwierdzono, że osoby przesiedlone na niewielki dystans doświadczyły raczej pozytywnego wpływu. Jest to spójne z oczekiwaniami większości ankietowanych z grupy, która wyraziła gotowość zmiany miejsca zamieszkania, jednakże jedynie w obszarze do 10 km.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Wilmsen B, After the deluge: A longitudinal study of resettlement at the Three Gorges Dam, China, *World Development* 84, 2016, str. 41–54
- [2] <https://www.cpk.pl/pl/aktualnosci-2/nowa-linia-kolejowa-katowice-ostrowa-spolka-cpk-przedstawia-wariant-inwestorski>
- [3] Maślanka K., Kostuch R., Świnna Poręba – długo oczekiwany zbiornik wodny, *Acta Scientiarum Polonorum. Formatio Circumietus* 14(1)2015, str. 161–168
- [4] Fiedler K. (red.), *Awarie i katastrofy zapór zagrożenia, ich przyczyny i skutki oraz działania zapobiegawcze*. Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej, Warszawa, 2007
- [5] http://web.worldbank.org/archive/website01541/WEB/0_C-127.HTM
- [6] Plan Pozyskania Nieruchomości i Przesiedleń – Budowa zbiornika Racibórz Dolny. https://cms-v1-files.idcom-jst.pl/sites/853/cms/szablony/26240/pliki/plan_przesiedlen__rap.pdf
- [7] Plan Pozyskania Nieruchomości i Przesiedleń – Budowa zbiornika Boboszków. https://wroclaw.rzgw.gov.pl/files_mce/POPDOW/RAP/Bobosz%C3%B3w/PL/plan_pozyskania_nieruchomo_ci_i_przesiedle_2_a.1.1_bobosz_w_ver2.pdf
- [8] Iswaratnra G. W., Vipriyanti N. U., Maba W., Surata S. P. K., The economic, social and ecological potential of Gerokgak reservoir as a new tourism destination in north bali, *Journal of Sustainability Science and Management* 16(7)2021, str. 182–189
- [9] Woś K., Radoń R., Tekielak T., Wrzosek K., Pieron Ł., Piórecki M., Role of Multifunctional Water Reservoirs in the Upper Vistula Basin in Reducing Flood Risk. *Water* 14(24)2022, str. 4025
- [10] Vogiatzi C., Loupasakis C., Environmental impact of Aposelemis dam and tunnel water supply project in NE Crete, Greece. *Bulletin of the Geological Society of Greece* 57(1)2021, str. 127–158
- [11] Analiza zwiększenia retencji powodziowej w Kotlinie Kłodzkiej https://wroclaw.rzgw.gov.pl/files_mce/JGarbacz/Dodatkowa_retencja_04_01_2019_prezentacja.pdf
- [12] <https://duw.pl/download/1/31340/NewScan20190521115447.pdf>
- [13] <https://www.facebook.com/Niedlazbiornikow/>
- [14] Pilch T., Bauman T. *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak Teresa i Józef Śnieciński, Warszawa, 2010
- [15] Wiatkowski M., Kózka K., Wiatkowska B., Analiza stanu świadomości zagrożenia zjawiskiem powodzi na obszarze zlewni rzeki Biała Głuchowska, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 461, 2016
- [16] Ahmed S., Karim K. M. R., Resettlement And Rehabilitation Programme For The Infrastructural Developmental Projects: A Case Study Of Jamuna Bridge. *Khulna University Studies*, 2008, str. 355–362
- [17] Jiang, Tianhe, et al., What about the Stayers? Examining China's Resettlement Induced by Large Reservoir Projects, *Land* 10(2)2021, str. 166